

NAUČI DA ŽIVIŠ

Naslov originala
Apprendre à vivre, Luc Ferrz
Copyright © Plon, 2006
Published by arrangement with Literary Agency „Agence de l'Est“
Prava za srpsko izdanje © 2011 Mono i Manjana

Izdavač
Mono i Manjana

Za izdavača
Miroslav Josipović
Nenad Atanasković

Glavni i odgovorni urednik
Aleksandar Jerkov

Urednici
Srđan Krstić
Milena Đorđijević

Prevod
Vojna Guteša

Lektura
Jasna Dimitrijević

Tehnički urednik
Goran Skakić

Dizajn korica
Goran Grbić

E-mail: office@monoimanjana.rs
www.monoimanjana.rs

Štampa
Elvod-print, Lazarevac

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

ФЕРИ, ЛИК, 1951–
Nauči da živiš : pregled filozofije namenjen mladim generacijama / Lik
Feri ; prevela sa francuskog Vojna Guteša. - Beograd : Mono i Manjana,
2011 (Lazarevac : Elvod-print). - 261 str. ; 21 cm

Prevod dela: Apprendre à vivre / Luc Ferry. - Bibliografija: str. 256.

ISBN 978-86-7804-392-5
COBISS.SR-ID 183918860

LIK FERI

NAUČI DA ŽIVIŠ

PREGLED FILOZOFIJE NAMENJEN
MLADIM GENERACIJAMA

S francuskog prevela
Vojna Guteša

Mono i Manjana
2011.

Gabrijeli, Lujzi i Klari

PREDGOVOR

Čitaoci su mi mesecima nakon objavljivanja moje knjige *Šta znači uspešan život?* spontano prilazili na ulici da bi mi rekli otprilike isto: „Jednom sam vas čuo/la kako govorite o svom delu... bilo je sasvim jasno, ali kada sam pokušao/la da čitam vaše tekstove ništa nisam razumeo/la...“ Primedba je bila direktna, ali ne i agresivna. Tim pre me je obavezivala da nešto promenim! Obećao sam sebi da ću potražiti rešenje, još uvek ne znajući šta tačno treba da preduzmem kako bih jednog dana postao jednako jasan u pisanom izlaganju kao što su me uveravali da sam u usmenom...

Sticaj okolnosti mi je pružio priliku da o tome ponovo razmislim. Dok sam bio na odmoru u jednoj zemlji u kojoj mrak pada u šest sati, nekoliko prijatelja me je zamolilo da improvizujem kurs filozofije za roditelje i decu. Taj zadatak me je primorao da pristupim suštini kako nikada ranije nisam bio u prilici, bez pribegavanja komplikovanim terminima, mudrim citatima ili aluzijama na teorije nepoznate mom auditorijumu. Kako sam napredovao u izlaganju istorije misli, postepeno sam shvatao da u knjižarama ne postoji ekvivalent kursu koji sam upravo osmišljavao kako sam znao i umeo, bez pomoći moje biblioteke. Svakako da postoje mnogobrojne istorije filozofije. Ima među njima izvanrednih, ali one najbolje su nepristupačne nekome ko je tek izašao sa univerziteta, *a fortiori* onome ko tamo još nije ni ušao, a ostalima nisu ni od kakve koristi.

Ova po obimu skromna knjiga direktno je proizašla iz tih prijateljskih susreta. Iako je u pisanom obliku temeljitija i dopunjena, ipak je sačuvala usmeni stil izlaganja. Njen cilj je istovremeno skroman i ambiciozan. Skroman, jer se obraća *ne-stručnoj* publici, poput onih mladih ljudi sa kojima sam razgovarao tokom tog odmora. Ambiciozan, jer nisam dozvolio ni najmanji ustupak zahtevima za uprošćavanjem, kad god bi to uprošćavanje pretilo da dovede do izobličavanja izlaganja velikih misli. Osećam neizmerno poštovanje prema najvećim filozofskim delima da nikada ne bih pristao da ih karikiram u ime pseudopedagoških motiva. Jasnoća je sastavni deo uslova prodaje jednog dela koje se obraća početnicima, ali ona se mora postići bez uništavanja predmeta kojim se bavi, u suprotnom nema nikakve svrhe.

Pokušao sam, dakle, da predložim jedan uvod u filozofiju koji, iako treba da bude što je moguće jednostavniji, ipak neće zanemariti bogatstvo i dubinu filozofskih ideja. Cilj ove knjige nije da nagovesti samo neki blagi ukus tih ideja, njihovu površinsku patinu ili kratak pregled iskrivljen zahtevima popularizacije, već upravo da ih predstavi takvima kakve jesu s ciljem da se zadovolje dva zahteva: zahtev odrasle osobe koja želi da zna šta je to filozofija, ali ne smatra da je nužno da ide dalje od toga; zahtev adolescenta koji eventualno želi da je proučava temeljitije, ali još uvek ne raspolaže znanjima neophodnim da bi mogao da se sam upusti u čitanje teških dela autora.

Eto zbog čega sam pokušao da ovde izložim sve ono što smatram da je danas zaista suštinsko u istoriji filozofske misli, sve ono što bih hteo da prenesem onima koje smatram, u tradicionalnom smislu te reči, uključujući i porodicu, svojim prijateljima.

Čemu ovaj pokušaj?

Prvo, iz egoističkog razloga, jer i najuzvišeniji prizor može da postane uzrok patnje ako nemamo sreće da se pored nas nalazi neko s kim ćemo to iskustvo podeliti. A malo je reći – svakodnevno se u to uveravam – da filozofija ne ulazi u sastavni deo onoga

što obično nazivamo „opšta kultura“. Smatra se da „obrazovan čovek“ treba da poznaje nacionalnu istoriju, nekoliko velikih književnih i umetničkih dela, uz to da ima nešto malo znanja iz biologije i fizike, ali mu niko uopšte neće prebaciti što ne zna za Epikteta, Spinozu ili Kanta. Pa ipak, tokom godina sam stekao uverenje da je za svakoga dragoceno da bar malo prouči filozofiju, tu mislim i na one kojima ona nije opredeljenje, makar to bilo samo iz dva najprostija razloga.

Prvi razlog je taj što bez nje ne možemo da razumemo ništa o svetu u kome živimo. To je najprodubljenije znanje, dublje od onoga koje nam donose istorijske nauke. Zašto? Jednostavno zato što se gotovo sveukupnost naših misli, naših ubeđenja, ali i naših vrednosti, nalazi, a da mi to često i ne znamo, u velikim vizijama sveta već elaboriranim i strukturisanim tokom istorije misli. Neophodno je razumeti ih da bi se iz njih preuzela logika, domet, suština...

Neki ljudi provode veliki deo svog života predosećajući nesreću, pripremajući se za katastrofu – gubitak posla, razne nedaće i udese, bolest, smrt bližnjeg itd. Drugi pak žive u naizgled potpunoj nesvesnosti. Smatraju čak da slična pitanja nemaju svoje legitimno mesto u svakodnevnom životu, da otkrivaju sklonost ka morbidnom koja se graniči sa patologijom. Znaju li oni, i jedni i drugi, da ta dva stava vode poreklo iz vizija o svetu u kojima su ih, sa iznenađujućom dubinom, do tančina proučili već filozofi antičke Grčke?

Opredeljenje za etiku jednakosti pre nego za aristokratsku, za romantičarsku estetiku pre nego klasičnu, opredeljenje za vezivanje ili nevezivanje za stvari ili smrtna bića, prihvatanje autoritativnih ili liberalnih političkih ideologija, ljubav prema prirodi ili životinjama pre nego prema ljudima, prema svetu divljine pre nego prema civilizaciji, sve su te opcije, kao i mnoge druge, najpre bile velike metafizičke konstrukcije pre nego što su postale mišljenja koja se, kao na tržištu, nude na potrošnju građanima. Razmimoilaženja,

konflikti, osnovne ideje i sve ono što su zacrtale u samom početku, nastavljaju da, bilo da smo mi toga svesni ili ne, upravljaju našim mislima i zaključcima. Proučiti ih u njihovom najboljem izdanju, razumeti njihove najdublje izvore, znači pružiti sebi mogućnost da postanemo ne samo inteligentniji, već i slobodniji. Ne vidim u ime čega bi trebalo da se toga lišimo.

Ali pored toga što se upoznavanjem velikih dela ljudske tradicije stiče veća moć razumevanja, veća moć poimanja sebe i drugih, treba znati da ona naprosto mogu da pomognu da se bolje i slobodnije živi. Kao što kažu brojni savremeni mislioci, svaki na svoj način, ne filozofiramo da bismo se zabavili, pa čak ni samo zbog toga da bismo razumeli svet i da bismo bolje razumeli sebe same, već ponekad i da bismo „spasili glavu“. U filozofiji ćemo naći ono čime možemo da pobedimo strah koji paralizuje život i bilo bi pogrešno verovati da bi danas psihologija mogla da je zameni.

Naučiti da živimo, naučiti da se ne bojimo uzalud različitih lica smrti, ili, jednostavno, naučiti kako da prevladamo banalnosti svakodnevnog života, dosadu, vreme koje prolazi, to su još škole antičke Grčke postavile sebi kao prvi cilj. Njihova poruka zaslužuje da je čujemo jer, za razliku od sadržaja istorije nauka, filozofije iz prošlosti nam se još uvek obraćaju. Uostalom, to je već tvrdnja koja sama po sebi zaslužuje da je razmotrimo.

Kada se jedna naučna teorija pokaže lažnom, kada je ospori neka druga teorija, očigledno istinitija, ona pada u zaborav i nikoga više ne interesuje – osim ponekog eruditu. Nasuprot tome, veliki filozofski odgovori koji su od davnina donošeni na pitanje kako da živimo, ostaju i danas prisutni. S te tačke gledišta, istoriju filozofije možemo porediti sa istorijom umetnosti, pre nego nauka: kao što dela Braka ili Kandinskog nisu „lepša“ od dela Vermera ili Manea, razmišljanja Kanta ili Ničea o smislu ili besmislu života nisu superiornija – uostalom ni inferiornija – od razmišljanja koja daje Epiktet, Epikur ili Buda. Pronaći ćemo u njima predloge vezane za život i stavove koje treba zauzeti prema egzistenciji, koji

nastavljaju da nam se obraćaju kroz vekove i koje ništa ne može učiniti zastarelima. Dok su pak Ptolomejeve ili Dekartove naučne teorije radikalno „prevaziđene“ i nemaju više drugog značaja osim istorijskog, iz stare mudrosti još uvek možemo da crpimo saznanja, kao što može da nam se dopada grčki hram ili kineska kaligrafija, a da u potpunosti živimo u XXI veku.

Poput Epiktetovog, prvog priručnika iz filozofije koji je napisan u istoriji, ova nevelika knjiga obraća se svome čitaocu na *ti*. Pre svega zato što se obraća učeniku, istovremeno zamišljenom i stvarnom, koji je na pragu zrelog doba ali je još umnogome povezan sa svetom detinjstva. Ne treba u tome videti nikakvu izveštačenu familijarnost, već samo oblik prijateljstva ili solidarnosti kojima je obraćanje sa *ti* sasvim primereno.

Poglavlje 1

ŠTA JE FILOZOFIJA?

Izložit ću ti dakle istoriju filozofije. Naravno ne celu, ali ipak njenih pet najvećih trenutaka. U svakom poglavlju izneću ti primer jedne ili dve velike vizije sveta ili, kako se ponekad kaže, jednog ili dva velika „sistema mišljenja“ vezana za određeno vremensko razdoblje, tako da ćeš, ukoliko budeš želeo, moći da započneš sa samostalnim čitanjem. Takođe, odmah ću ti na početku dati jedno obećanje: ako uložiš trud koji je neophodan da bi me pratio, zaista ćeš saznati šta je filozofija. Imaćeš o njoj dovoljno jasnu ideju da ćeš moći da odlučiš da li želiš ili ne da je sagledaš izbliza – i to na primeru temeljnog čitanja velikih mislilaca o kojima ću ti govoriti.

„Šta je filozofija?“, pitanje koje se nameće samo po sebi, na nevolju je jedno od najkontroverznijih koje znam – mada to i ne mora da bude tako loša stvar, jer nas lukavstvo uma primorava da razmišljamo. Većina današnjih filozofa o njemu i dalje raspravlja, ali nikako ne uspeva da se složi.

Kada sam ja bio u završnom razredu, profesor je tvrdio da se „jednostavno“ radi o „sticanju saznanja koja vode kritičkom duhu i autonomiji“, o jednoj „metodi strogog mišljenja“, o „umetnosti razmišljanja“ koja je duboko ukorenjena u stavu „čuđenja“, „postavljanja pitanja“... To su definicije koje ćeš i danas naći u većini dela vezanih za uvod u filozofiju.

Uprkos poštovanju koje gajim prema svom profesoru, moram ti odmah reći da za mene takve definicije nemaju skoro ništa zajedničko sa suštinom pitanja.

Da se u filozofiji razmišlja, to svakako nije sporno. Da se razmišlja strogo i ponekad na kritički i preispitivački način takođe je tačno. Ali u tome nema ništa, apsolutno ništa posebno. Ubeđen sam da i ti poznaješ bezbroj drugih ljudskih aktivnosti u kojima čovek sebi postavlja pitanja trudeći se da na njih što temeljitije odgovori, a da ga to ni najmanje ne čini filozofom.

Biolozi i umetnici, fizičari i romanopisci, matematičari, teolozi, novinari, pa čak i političari, takođe razmišljaju ili postavljaju sebi pitanja. Pa ipak zbog toga, koliko znam, nisu filozofi. Jedna od glavnih težnji savremenog doba jeste da se filozofija svede na obično „kritičko razmišljanje“ ili pak na „teoriju argumentacije“. Razmišljanje i argumentacija su, bez ikakve sumnje, aktivnosti koje se veoma cene. Čak su i neophodne za formiranje poslušnih građana, sposobnih da, uz izvesnu samostalnost, učestvuju u građanskom životu. Ali tu se samo radi o sredstvima za postizanje drugih, nefilozofskih, ciljeva – jer filozofija nije politički instrument niti moralno poštalo.

Predlažem ti dakle da se uputiš dalje od tih opštih mesta i da privremeno prihvatiš jedan sasvim drugačiji pristup dok sam ne budeš u stanju da stvari vidiš jasnije.

On polazi od veoma jednostavnog razmatranja koje u svojoj srži sadrži centralno pitanje svake filozofije: da li je ljudsko biće, za razliku od Boga – ako on postoji – smrtno? Ili, da kažemo poput filozofa: da li je to „konačno biće“, ograničeno u prostoru i vremenu? Ali, za razliku od životinje, čovek je jedino biće svesno svoje ograničenosti. On zna da će umreti, kao i njegovi bližnji, oni koje voli. On, dakle, ne može a da se ne zapita o toj situaciji koja *a priori* jeste zabrinjavajuća, čak apsurdna i nepodnošljiva. I, naravno, zbog toga se prvo okreće religijama koje mu obećavaju „spas“.

Ljudska konačnost i pitanje spasa

Želeo bih da dobro razumeš ovu reč – „spas“ – i uočiš na koji način religije pokušavaju da preuzmu na sebe brigu oko pitanja koja problem spasenja nameće. Jer je, kao što ćeš videti, najjednostavniji način da utvrdimo šta je filozofija taj da je dovedemo u vezu sa onim što predlaže religija.

Otvoriš li rečnik, videćeš da „spas“ pre svega označava „činjenicu da se bude spašen, da se umakne velikoj opasnosti ili velikoj nesreći“. Vrlo dobro. Ali od koje katastrofe, od koje užasne propasti religije teže da nas spasu? Odgovor već znaš: reč je, naravno, o smrti. Eto zbog čega će se sve one, u različitim vidovima, potruditi da nam obećaju život večni kako bi nas uverile da ćemo jednog dana sresti one koje volimo – roditelje i prijatelje, braću i sestre, muža ili ženu, decu ili unuke – od kojih nas zemaljsko postojanje neizbežno rastavlja.

U „Jevanđelju po Jovanu“ i sam Hrist se suočava sa smrću dragog prijatelja, Lazara. Slično ljudskom biću, on će zaplakati. Naprosto, on se poput tebe i mene suočava sa bolom vezanim za razdvajanje. Ali za razliku od nas ostalih, običnih smrtnika, on ima moć da vaskrsne svog prijatelja. I to čini da bi, kako kaže, pokazao da je „ljubav jača od smrti“. I upravo ta poruka čini suštinu hrišćanske doktrine spasa: smrt, za one koji vole, za one koji veruju u Hristove reči, predstavlja samo spoljašnju pojavu, prelaz. Preko ljubavi i preko vere možemo da stignemo do besmrtnosti.

Treba priznati da se to sve dobro uklapa. Zaista, šta bismo još poželeli pored toga? Da nismo sami, da budemo shvaćeni, voljeni, da ne budemo razdvojeni od naših najbližih, ukratko, da ne umremo i da oni ne umru. Ali realni život će pre ili kasnije izneveriti sva naša očekivanja. Zbog toga pak neki ljudi traže spas u veri u Boga, a religije nas uveravaju da će u tome uspeti.

Zašto ne, ako čovek u to veruje i ako u sebi ima vere?